

FORTSATTE BEMÆRKNINGER OM ET MØDE
I VIDENSKABERNES SELSKAB 1751

AF

HOLGER FR. RØRDAM

(MEDDELT I MØDET DEN 21. MARTS 1902)

Det ærede Selskab modtog med saa megen Velvillie den lille Meddelelse, jeg i afvigte Aars næstsidste Møde gav angaaende den Fremstilling af et Møde i Videnskabernes Selskab for halvandet hundrede Aar siden, som haves fra en unævnt Kunstners Haand, at jeg derved finder mig opfordret til ogsaa at meddele, hvad jeg senere er bleven opmærksom paa vedrørende dels Billedet dels det Møde, af hvilket det giver os en Fremstilling. Det gaar jo gerne saaledes, at den ene Iagttagelse leder til den anden. I nærværende Tilfælde er det ikke mindst andres velvillige Meddelelser eller Under søgelser, jeg har at støtte mig til.

Hvad nu først Billedet angaar, da findes der ikke paa samme nogen Angivelse af Navnet paa den Kunstner, hvem det skyldes. Alligevel kan det med al ønskelig Vished antages, at det er tegnet og stukket af ODOARD HELMONT DE LODE, der døde 3. September 1757 og andensteds betegner sig som

Chalcogr. Reg. Soc. Dan., altsaa som Kobberstikker i Videnskabernes Selskabs Tjeneste. Antagelsen bestyrkes derved, at man har andre Billeder, der bevislig ere af ham, og som i Maneren i høj Grad minde om Billedet af et Møde i Videnskabernes Selskab¹. Særlig kan henvises til et „*Prospect af Consistorio eller Tamperretten i Kiøbenhavn*“, der findes anbragt i 1ste Part af Caspar Peter Rothes „Fuldstændigt Udtog og Samling af Kongelige Rescripter“ (Kbhvn. 1754), S. 405. Her ser man en hvid Ridder præsidere midt for et stort Bord; nærmest ved ham tre gejstlige Medlemmer af Retten, og saa en Del civile Herrer, af hvilke en, der staar lige over for Rettens Præsident, fører Ordet. Dette Billede er signeret: *O. H. de Lode, Ch. R. S. D. sc.* Da Lode siden 1743 stod i det nævnte Forhold til Videnskabernes Selskab², kunde det formodes, at han ogsaa har stukket det store, fint udførte Billede af Litterærhistorikeren Rektor JOHANNES MØLLER fra Flensborg, hvilket findes i 1ste Bind af dennes, ved Videnskabernes Selskabs Foranstaltning udgivne Værk, *Cimbria literata*, der udkom 1744, trykt i Waisenhusets Bogtrykkeri³.

¹ Meddelelse fra Hr. Direktør EMIL BLOCH. Jvfr. Krohn, Saml. til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik og Raderinger. Kbh. 1889.

² PH. WEILBACH, *Nyt dansk Kunstnerlexicon* II, 33—34.

³ Da *Cimbria literata* (3 anselige Foliobind) er et af de mest monumentale Værker, Videnskabernes Selskab har udgivet, turde et Par, det vedkommende, Antegnelser i Selskabets Protokol fra dets allerældste Tid mulig have Interesse.

1742, 21. Novbr. Fremlagde Hans Excellence (J. L. Holstein) en trykt Prøve af Møllers *Cimbria Litterata* baade *in Folio et Quarto* paa stort Papir. Men som man befandt, at denne Sort Papir vilde falde alt for kostbar, paatog Prof. Pontoppidan sig at tale med Justitsraad Lichtenbergs Fuldmægtig, som haver adskillige Sorter Papir at sælge, som kommer fra hans Principals Fabrik i Jylland, hvor Prof. Pontoppidan forment, man kunde faa Papir, som man kunde være tjent med til dette Værk, for en billig Pris.

1742, 27. Novbr. vare Justitsraad Gram, Prof. Pontoppidan og jeg (Sekretæren H. Henrichsen) igjen forsamlede i Hans Excellences, Hr. Geheime-Conferentsraad von Holsteins Huus, hvor jeg bragte med mig og oplæste det Overslag, som det Kongl. Waisenhusets Bogtrykker, Kisel, havde givet, hvor meget Møllers *Cimbr. Litterata* vilde koste i Papir og

Imidlertid er, efter kyndiges Skøn, Maneren i dette Billede en Del forskellig fra den, der forefindes i Lodes andre Portræter, saa det bliver usikkert at statuere noget. Signatur paa Billedet fattes.

Angaaende de paa Billedet af et Møde i Videnskabernes Selskab af Kunstneren anbragte Skjolde, hvis Emblemer og Indskrifter nu ere saa vanskelige at tyde, kan det bemærkes, at en i Sfragistiken særlig kyndig Mand har forment, at det øverste Skjold til venstre viser Kjøbenhavns Universitets Segl med den bekendte Kongeskikkelse foroven; man kunde da formode, at Skjoldet til højre med de tre Løver kunde være selve Videnskabernes Selskabs Seglmærke; men noget sikkert tør jeg dog ikke sige derom.

Den af nogle ytrede Tvivl om, at de ved Salens Sider anbragte Buster skulde, som af mig antaget, fremstille Plato og Aristoteles, bringes antagelig til Tavshed ved Henviſning til Rafaels „Skolen i Athen“¹.

Den i Videnskabernes Selskabs ældste Protokol forefundne og tidligere meddelte Beretning om det paa Billedet fremstillede Møde i Januar 1751, ved hvilket den unge Grev CHRISTIAN HOLSTEIN første Gang optraadte som Taler i Selskabet, er saa kortfattet og tildels uefterrettelig — Mødedagen er saaledes angivet som den 19de istedenfor den 18de Januar — at det er heldigt, at der i et kjøbenhavnsk Blad fra hin Tid er bevaret en udførligere Beretning, der giver os nærmere Kundskab om Mødets Forløb og om de tilstedeværende, paa Billederne fremstillede, Tilhørere. — I „Kjøbenhavnske Nye

Trykkerløn, baade naar man tog af det smaa og af det store Papir, 300 Exemplarer paa det hvide og 700 Exemplarer paa det graaagtige. Ligeledes blev det vedtagen, at Bogen skulde trykkes *in Folio* og med samme *Typis*, som Prøven er, og at Kisel skulde forfatte en ny Beregning, saasnart Accordten med Drevitz [Drewsen paa Strandmøllen] var sluttet, hvad han skal have for Papiret.

¹ For denne Henviſning takker jeg Hr. Professor J. L. HEIBERG.

Tidender om lærde og curieuse Sager“ for 21de Januar 1751 læses nemlig følgende:

„Sidstleden Mandag, den 18de udi denne Maaned, som er det Kongelige Videnskabernes Societets sædvanlige Forsamlings-Dag, fremtraade udi dette Høyanseelige Selskab en ligesaa usædvanlig som ziirlig og færdig *Orator*, nemlig CHRISTIAN, Græve af HOLSTEIN, til Lethreborg Grevskab, Hans Høygrævel. Excell. Hr. Geheime-Raad udi det Høy-Kongl. Conseil etc. etc. Græven af HOLSTEIN, hans eeneste Søn, og holdt en fyndig og af ham selv vel udarbeidet Latinsk Tale, hvorudi han med ægte *Oratoriske* Farver afskildrede *immortalia Regum nostrorum e Stirpe Oldenburgica in exteris gentes merita*, eller: De Danske Kongers af den Høylovlige Oldenborgske Stamme udødelige Fortienester imod fremmede Nationer. Hvilken Materie hverken nogensinde tilforn, og ey heller ved Leilighed af seeneste Jubel-Fest, af nogen *Orator* i begge Rigerne er afhandlet. Talen varede omtrent en Time, og den blev af alle Tilstedeværende anhørt med allerstørste Biefald, som ikke uden Forundring kunde høre og see den *Hardiesse*, Færdighed og Accuratesse, med hvilken denne unge Herre, som ikkun haver fyldt sit 15de Aar, vidste at *haranguere* med. Udtalen var nøyagtig og uden mindste Feyl; og hans *Gestus* og *Exterieur* var saaledes beskaffen, at mangan gammel *Orator* maatte ønske derudi at ligne ham. Da han havde endt sin Tale, opstod Societetets Secreterer, Hr. Justitz-Raad *Hielmstjerne*, og gjorde den unge *Orator* et kort, men tillige meget ziirlig og vel meriteret *oratorisk* Compliment. Ved denne merkværdige Act vare, foruden samtlige dette fortreffelige Selskabs Høye og fornemme *Membra*, ogsaa nærværende de tvende Herrer, Geheime-Raaderne udi det Høy-Kongel. Conseil, Hans Høygrævel. Excell. Hr. Geheime-Raad, Græve *v. Berkentin*, og Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Frieherre *von Dehn*, item Hans Høyærværdighed Hr. *D.* og *Prof. Th. Ped. Holm*, som *Universitatis p. t. Rector*. Hvilke

tillige med det heele Societet om Aftenen paa det prægtigste bleve beværtede af Hans Høygrævel. Excell. den Høy-Velbaarne *Orators* Hr. Fader¹.”

Denne Beretning viser, at de to paa Billedet anbragte Dannebrogssiddere ikke have været de to af mig formodede Æresmedlemmer af Selskabet, men to, ikke til Selskabet hørende høje Herrer, Præsidentens Kolleger i Conseilet, BERCKENTIN og DEHN, som han altsaa har indbudt til at høre Sønnens Tale. Universitetets Rektor, den theologiske Professor PEDER HOLM, der ikke var eller nogensinde blev Medlem af Selskabet, ses nu at være den ene af de paa Billedet anbragte gejstlige Herrer, og ikke — som man ellers maatte formode — Selskabets Medlem, E. Pontoppidan, der paa den Tid var Biskop i Bergen.

Den Oplysning om Mødet d. 18de Januar 1751, som de „lærde Tidender“ giver, formindsker dog ikke Sandsynligheden af den udtalte Formodning om, at der i den, ogsaa af Samtiden med Ros fremhævede², smukke Vignet — der desværre ikke er kommen ganske til sin Ret i Reproduktionen — er tilstræbt en virkelig Gengivelse af Mødets ydre Karakter³.

Naar den unge Grev Holstein i Mindetalen over Dronning Louise antyder, at han af Selskabet var „opfordret“ til at holde den nævnte Tale, saa erfares af en Meddelelse i de lærde Tidender — hvad man jo ogsaa maatte formode — at han selv havde givet Anledning til Opfordringen. I det Nr. af „Nye Tidender om lærde og curieuse Sager“ for 13de Januar 1752 hedder det nemlig:

¹ For Henvisningen til den her anførte samt den følgende Beretning takker jeg Hr. Pastor A. T. JANTZEN.

² Se Büsching, Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften u. Künste in den Königlich Dänischen Reichen u. Ländern, I. 141.

³ Naar jeg har forsøgt at udpege de ved Mødet tilstedeværende Medlemmer af Selskabet (s. Oversigt v. V. S. Forhandl. 1901, S. 195), burde selvfølgelig Selskabets Sekretær, H. Hielmstjerne, ikke være forbigaaet.

„Mandagen den 10. Januar holdt det Kongel. Videnskabernes Selskab sin sædvanlige Forsamling, hvorudi, foruden det Høy-Kongelige Conseil og Selskabets *Membra*, ogsaa samme Tid adskillige høye og fornemme Stands-Personer vare nærværende, for efter en dets Vedtægt, i Følge af hvilken de afdøde Medlemmers *Eloges* i Selskabet skal oplæses, denne gang paa saadan Maade at sætte vores berømmelige, nu Salige, Etats-Raad GRAM sit sidste Æreminde¹. Førend dette skeede, fremstillede sig den unge Hr. Græve CHRISTIAN af Holstein-Ledreborg, som allerede i forrige Aar haver givet Selskabet en Prøve udi det Latinske Sprog paa hans for hans Alder rare Veltalenhed, og udi en kort Tale nævnedede adskilligt til ovenomtaltte priisværdige Danske Mands Berømmelse, samt tillige intimerede til en Sørgetale over Dronning LOVISE, som han udi sin Tid udi dette høye Societet agter at holde, og hvortil han udbad sig sammes Tilladelse. Hr. Justitz-Raad Hielmstjerne, dette illustre Selskabs Secreterer, som udi sammes Navn paa det ziirligste og fyndigste besvarede Grævens Tale, gav hannem Selskabets Samtykke til hans roesværdige Forehavende tilkiende, og tillige holdt en kort Forberedelses-Tale til den *Eloge*, som skulde oplæses, hvorudi han med de udvaldeste Tale-Maader ophøiede den store GRAMS udødelige Navn. Herpaa oplæste Velbemeldte Justitz-Raad det af ham forfattede *Elogium Grammi*. — — Til Slutning fortsatte Selskabet sine øvrige Forretninger.“

Det var den 28de Febr. 1752, at den unge Grev Holstein her i Selskabet holdt den Mindetale over Dronningen, som han den 10de Januar havde bebudet. Naar den først 9—10 Maaneder derefter udkom i Trykken², var Grunden formodentlig den, at Forfatteren, kort efter at han havde holdt Talen,

¹ Gram døde 19. Februar 1748, saa Selskabet just ikke havde forhastet sig med Mindetalen over ham.

² „Kbhvnske Nye Tidender om lærde og curieuse Sager“ for 28. Decbr. 1752 indeholder en Anmeldelse af Grev Chr. Holsteins Sørgetale.

blev angreben af en saa farlig Sygdom, at man endog frygtede for hans Liv, og at Selskabets Sekretær ogsaa samtidig var syg, som det fremgaar af et Brev af 6te Maj 1752 fra *Langebek* til *Suhm*, der da opholdt sig i Trondhjem. Han skriver nemlig: „Justitsraad *Hjelmstjerne* takker meget for Etatsraadens oprigtige Omhu for ham; det tegner nu til Bedring med ham. Men den unge Greve *Holstein* er endnu meget svag, og det vilde blive en stor Hjertesorg for hans gamle Forældre, om han skulde falde af. Professor *Hübner* rejser nu udenlands, han har Lassens Stipendium, som er 300 Rdlr. om Aaret, desforuden har Hans Majestæt tillagt ham i fire Aar 300 Rdlr. aarligen“¹. Hübner havde været den unge Grev Holsteins Lærer og derigennem vundet hans indflydelsesrige Faders Yndest og Beskyttelse. Det samme gælder *Balthasar Gebhard Obelitz*, der betegnes som Grev Chr. Holsteins „Hovmester“ og formodentlig har været hans Manuduktør til den juridiske Eksamen, han i Januar 1754 underkastede sig. I ethvert Tilfælde skyldte Obelitz Gehejmerraad J. L. Holstein, at han samme Aar kaldtes til Professor Juris ved Universitetet, en Udnævnelse, der synes at have fremkaldt en Del Kritik. B. W. Luxdorph, der jævnlig kunde være ret skarp i sine Udtalelser, ytrede saaledes, at denne Befordring var et af Holsteins „Vindel Eg“ (Vindæg)². Senere vandt Obelitz dog en vis Anseelse som akademisk Lærer, saa Holstein maaske alligevel ikke har taget saa meget fejl af Manden, som Luxdorph mente.

De ovenfor meddelte Uddrag af de lærde Tidenders Beretninger om Møder i Videnskabernes Selskab vise, at det allerede tidlig har været Skik at give Offentligheden et vist Indblik i Selskabets Virksomhed. Det skete dog endnu ikke til Stadighed, og det var da heller ikke alt, hvad der foregik,

¹ Breve fra Jacob Langebek udg. af det Kgl. Danske Selsk., S. 147—8.

² Justitsraad Jacob Gudes Optegnelser, Personalhist. Tidsskr. 2 R. II, 127.

som havde Krav paa almindelig Opmærksomhed. Et og andet kunde vel endog udæske Satiren¹. Imidlertid var Selskabets første Præsident, J. L. Holstein, ivrig for, at nogen Meddelelse om Forhandlingerne skulde tilflyde Offentligheden. 1762 skrev Benjamin Dass til Suhm, der da endnu opholdt sig i Trondhjem, men for ikke længe siden var bleven Medlem af Selskabet:

„Geheimeraad von Holstein vil nu *par tout* have, at der skal sættes i de lærde Aviser, hvad der i Selskabet ugentlig bestilles. Man har og allerede gjort en Begyndelse dermed, som min Herre vel har læst. Den Relation om Deres Handelshistorie, som i Dag kommer i de lærde Aviser, har Justitsraad Langebek opsat“².

Hvis Selskabet en Gang skulde beslutte sig til at udgive Indholdet af sin ældste Forhandlingsprotokol, hvori findes adskilligt interessant Stof til Oplysning af det 18de Aarhundredes litterære og videnskabelige Forhold³ — mere end Molbech har kunnet benytte i sin Fremstilling af Selskabets Historie — men ganske vist ogsaa slemme Lacuner, bør samtidig de i de „lærde Tidender“ givne Meddelelser tages til Hjælp, da Protokollen jævnlig er yderst kortfattet i sine Referater, ligesom den ogsaa lider af andre Mangler, baade naar Hielmstjerne selv giver Beretning om Møderne, og naar han lader en lidet kyndig Skriver gøre dette. For øvrigt kan bemærkes, at i Luxdorps Dagbøger (Msc.) vil man sædvanlig finde Beretning om Møderne og de i samme deltagende Medlemmer. Aargangen 1751 er dog tabt.

¹ Saaledes naar Etatsraad Møllmann i Oktober 1768 optog to Møder med „at oplæse noget af en Pjece om adskillige Trykfejl, især hos Arild Hvitfeldt“.

² (Nyerup), Udsigt over P. F. Suhms Levnet og Skrifter, S. 286 f.

³ Det er saaledes ikke uden Interesse at se, at Holstein allerede i Selskabets første Møde, 13 Novbr. 1742, søgte at give Stødet til Udgivelse eller Fortsættelse af betydningsfulde Skrifter. Det hedder nemlig: „Professor Pontoppidan lovede Continuation af sin Kirkehistorie. Justitsraad Gram lovede at give *Knytlingsorum Historiam* ud“.